

УДК 343.341 (477)

**Мінайло Н. Є., к.ю.н., професор кафедри
кrimінального права Національної
академії прокуратури України**

Аналіз тенденцій розвитку організованої злочинності в Україні

У статті проведений аналіз тенденцій розвитку організованої злочинності в Україні відповідно до сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні та впливу організованої злочинності на дану ситуацію. Автором розглянуті структурні елементи організованої злочинності, які утворюють її сучасний кримінологічний зміст. Зроблений висновок, що сучасні тенденції розвитку організованої злочинності в Україні обумовлюють особливу небезпечність цього явища, яке стало загрозою національній безпеці України, посягає на її територіальну цілісність, державний устрій, основи суспільного ладу в державі, створює небезпеку для життя та добробуту українських громадян.

Ключові слова: організована злочинність, аналіз, тенденції, зростання, небезпека, тероризм.

В статье проведен анализ тенденций развития организованной преступности в Украине в соответствии с современной общественно-политической ситуацией в Украине и влияния организованной преступности на данную ситуацию. Автором рассмотрены структурные элементы организованной преступности, которые образуют ее современный криминологический смысл. Сделан вывод, что современные тенденции развития организованной преступности в Украине обуславливают особую опасность этого явления, которое стало угрозой национальной безопасности Украины, посягает на ее территориальную целостность, государственное устройство, основы общественного строя в государстве, создает опасность для жизни и благосостояния украинских граждан.

Ключевые слова: организованная преступность, анализ, тенденции, рост, опасность, терроризм.

In this article the analysis of tendencies of development of organized crime in Ukraine in accordance with the modern political situation in Ukraine and the impact of organized crime on the situation. The author considers the structure of the elements of organized crime, which form its modern criminological content. The conclusion is made that the modern trends in the development of organized crime in Ukraine stipulate a specific danger of this phenomenon, which has become a threat to national security of Ukraine, encroach on its territorial integrity, state structure, the foundations of the social system in the state, creates danger for the life and welfare of Ukrainian citizens.

Keywords : organized crime, analysis, trends, growth, risk, terrorism.

Актуальність теми. Самостійним видом злочинності на теренах України, безумовно, є феномен організованої злочинності. Сам термін «організована злочинність» з'явився в радянській юридичній науці у 50-60-х роках ХХ ст. у порівняльних характеристиках злочинності в капіталістичних країнах. Зазначалося, що в міру зростання організованої злочинності в капіталістичних країнах створювалися банди і групи професійних злочинців, що спеціалізувалися на ракеті, крадіжках, грабежах, шахрайстві, торгівлі наркотиками, корупції, в тому числі підкуп посадових осіб державного апарату, надання впливу на виборців [5, с. 206].

Таким чином, для України організована злочинність не нове явище. Розглядаючи ознаки, якими нині характеризується організована злочинність, слід визнати, що окремі форми організованої злочинної діяльності безумовно мали місце і раніше, але нині організована злочинність в Україні набуває принципово нової якості, що потребує наукового аналізу тих тенденцій, які формують «обличчя» сучасної української організованої злочинності.

Аналіз останніх публікацій. До проблем, що пов'язані з існуванням та роз-

витком організованої злочинності в Україні, зверталися А. Бова [1], А. М. Бойко [2], О. Ю. Бусол [3], О. М. Джужка, В. В. Василевич, Н. В. Кулакова [4], Л. В. Раєцька [6], В. В. Ремський [7] та ін., які заклали наукове розуміння витоків даного явища та основних тенденцій розвитку. Науковці вказують на те, що організована злочинність являє собою відносно масове функціонування стійких керованих співтовариств злочинців, що займаються вчиненням злочинів як промислом (бізнесом) і створюють з допомогою корупції систему захисту від соціального контролю.

Вчені характеризують це явище як складні кримінальні види діяльності, здійснювані в широких масштабах злочинними групами, які мають внутрішню структуру, одержують фінансовий прибуток і набувають владу шляхом створення й експлуатації ринків товарів і послуг [1].

У сучасній науці цілком справедливо склалося уявлення про організовану злочинність як реальне динамічне явище «сучасного соціуму, яке чинить значний, часто латентний, вплив на його існування» [7].

Саме динамічність процесів, які протікають у сфері організованої злочинності потребують, як здається, постійного їх моніторингу, відповідно актуальною є мета цієї статті: проаналізувати сучасні тенденції розвитку організованої злочинності в Україні з урахуванням нинішньої суспільно-політичної ситуації в державі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури та матеріалів спеціальних досліджень, власні дослідження автора цієї статті, дозволяють виявити основні тенденції розвитку організованих злочинних формувань в Україні, які включають:

- активний процес консолідації злочинних формувань у територіальних межах, а також встановлення стійких зв'язків на регіональному, міжрегіональному і міжнародному рівнях. Продовження розділу території країни і «галузей» злочинного бізнесу на сфери впливу. У цей процес, за даними МВС України, нині залучено близько ста великих спільнот [8].

- подальше зміцнення позицій лідерів злочинного середовища, посилення узгодженості їх діяльності, прагнення лідерів проникати в політику, владу;

- зростання впливу злочинних угруповань, сформованих на етнічній основі;

- підвищення ролі координаційних центрів з керівництва діяльності організованих злочинних співтовариств ;

- постійне зростання озброєності формувань, удосконалення їхньої структури, створення бригад бойовиків і охоронців, використання для легалізації володіння зброєю служб безпеки та інших охоронних підрозділів;

- зростання технічної оснащеності, мобільності, зухвалості і жорсткості злочинних формувань;

- використання методів тероризму з метою захоплення територій та цілих регіонів, замовних вбивств, захоплення підприємств з метою тиску на владу, конкурентів, керівників господарюючих структур і т. ін.

Також для сучасної організованої злочинності характерні:

- перехід від рекету до окремих підприємців до довгострокових «угод» з господарюючими структурами про виплату злочинцям твердо встановленої данини. Трансформація традиційно сформованих груп вимагачів у злочинні формування нового типу, які поряд з вчиненням корисливо-насильницьких злочинів займаються охороною підконтрольних підприємницьких структур, силовим тиском на конкурентів, підприєм-

ництвом;

- створення злочинними формуваннями власних комерційних та лжепідприємницьких структур для здійснення розкрадань, відмивання злочинно нажитих коштів, переведення твердої валюти у західні банки;
- успішне освоєння нових видів і способів вчинення злочинів, а також таких раніше нетрадиційних для України сфер злочинного промислу, як кваліфіковане зdirство, контрабанда, авто-, збройний, ігорний та наркобізнес, шахрайські операції у фінансово-кредитній системі;
- використання злочинцями значних грошових коштів для підкупу корумпованих посадових осіб в органах державної влади, що забезпечують прикриття злочинних діянь, впровадження у владні структури своїх представників. Наростання протидії правоохоронній системі, надання тиску на учасників кримінального процесу;
- у сфері економіки збільшення кількості кримінальних формувань, які спеціалізуються на підробці цінних паперів, пластикових карток та інших платіжних засобів, шахрайстві з використанням комп'ютерів [2];
- зростання числа організованих злочинних формувань у сферах кредитування промислових підприємств зарубіжного інвестування, житлового кредитування;
- поступове збільшення питомої ваги організованих злочинних формувань економічної спрямованості і витіснення у загальнокримінальну сферу злочинних груп, що не мають тіньового капіталу;
- поява у сфері економіки організованих злочинних формувань складної структури, що мають ієрархію підлеглих підрозділів;
- посилення консолідації злочинності в межах України та СНД і, як наслідок, розширення і зміцнення організованих злочинних формувань транснаціонального характеру [4].

Орієнтація і сфері діяльності злочинних формувань різноманітні: від викрадення людей, бандитизму, розбою та грабежів до великомасштабних економічних афер з використанням пірамід і інших шахрайських махінацій у кредитно-фінансовій сфері, заподіюють величезний збиток. Під їх контролем перебувають приватизаційні процеси, державні установи та недержавні підприємства, які дають великий дохід, – готелі, казино, ресторани, бізнес-клуби.

Злочинні формування загальнокримінальної спрямованості мають нерідко декілька спеціалізацій, однак кваліфіковане вимагання продовжує залишатися найбільш поширеним видом злочинів. Переважна більшість з них вчиняють насильницькі злочини, в тому числі: вимагання, розбій, грабежі. Значна кількість організованих злочинних структур здійснюють інші майнові, а також фінансові злочини. Визначається спеціалізація груп на надання незаконних товарів і послуг, а також на протиправний бізнес, що дає можливість отримувати надприбутки.

Одержані злочинними формуваннями капітали проникають у фінансово-банківську систему, втягають у кримінальний бізнес підприємців, підживлюють комерційні організації, орієнтовані на незаконне збагачення. Активно впроваджуються легальні структури – банки на підставних осіб, комерційні магазини, казино, ресторани тощо. Корумповані зв'язки злочинних структур в адміністративно-управлінському апараті дозволяють їм контролювати у своїх інтересах сферу приватизації, виділення земельних ділянок, отримання бюджетних кредитів.

Особливо стійкими напрямами діяльності організованих злочинних формувань є:

- бандитизм, що виявляється у сконцентровані розбійних нападів на склади, торговельні та інші підприємства, квартири великих підприємців, власників автомобілів;
- викрадення людей і незаконне позбавлення волі з витребуванням викупу або диктатом інших кримінальних умов звільнення;
- рекет або кваліфіковане здирство із застосуванням різних насильницьких форм впливу на потерпілих, захопленням заручників;
- залякування і фізичний вплив з метою здійснення торговельних угод в інтересах злочинних груп; нав'язування охорони підприємцям;
- шахрайські операції з дефіцитною сировиною, металами, енергоносіями у зовнішньоекономічній та фінансовій сферах;
- злочинний бізнес, пов'язаний з незаконним обігом – розкраданням і продажем: зброї, крадених автомобілів, наркотиків.

Організовані злочинні формування монополізують вчинення конкретних видів злочинів, встановлюють контроль за певними територіями, об'єктами, галузями; безперервно вдосконалюють технічну оснащеність, озброєність; здійснюють як загально-кримінальні, так і економічні злочини; нерідко мають етнічні особливості. Діяльність організованих злочинних формувань дуже різноманітна.

Широке різноманіття організованих злочинних формувань і способів їх діяльності в різних сферах, галузях і сферах політичного, соціального і економічного життя суспільства породжує численні кримінологічні та оперативно-розшукові ознаки. Проте в основу їх класифікації мають бути покладені ознаки, які є найбільш зручними і важливими у практичному відношенні, хоча зробити це дуже важко, враховуючи різноструктурний і багатоцільовий аспекти такої класифікації.

Оскільки злочинні формування створюються на базі спільної організованої злочинної діяльності, що відрізняється численністю, серйоністю злочинних дій, а головною особливістю злочинних співтовариств є координуючий характер діяльності злочинного утворення по відношенню до інших злочинних груп підпорядкованого характеру, в основу запропонованої нами класифікації доцільно покласти наступні елементи, що характеризують формування:

- структура злочинного формування та система управління ним;
- диференціація обов'язків членів злочинного формування;
- характер злочинної діяльності, сфера, галузь, географія;
- наявність методів і способів примусу різних інститутів суспільства до протиправної діяльності на користь економічної вигоди злочинців.

Важливими ознаками класифікації організованих злочинних формувань, що розробляється в інтересах оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з організованою злочинністю, безумовно, є зміст організованих злочинних угруповань.

У зміст їх діяльності входять: особливості підготовки злочинів, ретельний пошук знарядь, технічних засобів або зброї для вчинення злочинів, планування злочину, дії з приховуванням слідів, відмивання злочинних доходів, захист учасників групи від викриття.

Виходячи з названих посилок, з метою вирішення завдань своєчасного виявлення і припинення діяльності організованих злочинних формувань можна запропонувати наступну їх класифікацію, що базується переважно на кримінологічних і оперативно-розшукових ознаках:

1. За цілями злочинної діяльності організовані злочинні формування поділяються

на такі, що мають корисливі або політичні цілі [3].

Організовані злочинні формування корисливої спрямованості становлять більшу частину організованої злочинної діяльності у загальнокримінальній і особливо в економічній сферах.

Що стосується політичної спрямованості організованої злочинності, то трагічні події в Донбасі засвічують, що організована злочинність вийшла за межі корисливої злочинності, намагається стати вагомим політичним гравцем, який може диктувати умови не тільки українському уряду, але й міжнародній спільноті.

2. За змістом і характером злочинної діяльності можна виділити: загальнокримінальні; економічні; змішані організовані злочинні угруповання.

За даними МВС України в останні роки 70% організованих злочинних формувань орієнтовані на сконення загальнокримінальних злочинів, 10 -12 % спеціалізуються у сфері економічної злочинності, інші організовані злочинні угруповання за своєю злочинною спеціалізацією є змішаними [8].

Основним напрямом діяльності злочинних формувань загальнокримінальної спрямованості залишається вчинення насильницьких злочинів, на яких спеціалізується більше половини виявлених нині організованих злочинних груп. Частина злочинів здійснюється з метою усунення конкурентів, небажаних свідків, мотивом злочинної діяльності може бути і помста. Серед потерпілих зустрічаються не тільки законослухняні громадяни, але й лідери злочинного середовища, підприємці, що вдаються до непрозорих комерційних схем, корумповані представники органів державної влади.

В економічному плані організовані злочинні формування найчастіше діють і проявляють у нелегальному бізнесі, у сфері торгівлі зброяєю, проституції, торгівлі наркотиками; у сфері банківської діяльності, на автомобільних ринках, в обмінних пунктах, акціонерних, спільних і малих підприємствах; в паливному бізнесі на фінансових потоках; на ринку цінних паперів, автосервісі, в готелях, пансіонатах, ресторанному бізнесі.

3. За суб'єктивним складом можна виділити:

- групи раніше засуджених осіб, що встановлюють контроль за нелегальним бізнесом (проституцією, азартними іграми, торгівлею наркотиками, приватним візництвом, нелегальним виробництвом алкогольної продукції) на певній території;

- організовані групи з числа працівників приватних охоронних структур, що поєднують охоронну діяльність з «вибиванням» боргу на користь свого підприємства;

- злочинні групи вимагачів, що контролюють діяльність прибуткових галузей економіки, від технологічного етапу виробництва до реалізації готової продукції (видобуток і збут вугілля, нафтопродуктів, виробництво і реалізація автомобілів тощо);

- групи злочинців з числа колишніх спортсменів, учасників різноманітних спортивних об'єднань типу харківського «Оплоту» колишніх афганців та ін., які використовуються криміналізованою владою для досягнення політичних та економічних цілей;

- групи вимагачів, що спеціалізуються на вимаганні грошей у громадян, які купують автомобілі престижних моделей, об'єкти нерухомості, земельні ділянки та ін.;

- етнічні групи злочинців, що працюють на ринках, отримують гроші у осіб, які торгують власно виробленою сільськогосподарською та іншою продукцією, або ж орієнтовані на здійснення крадіжок, шахрайства.

4. За географією, масштабністю злочинної діяльності організовані злочинні формування поділяються на:

- локальні (територіальні), що діють, як правило, в межах території одного району,

міста, переважно за місцем проживання;

- регіональні, тобто діють у межах території одного регіону України;
- міжрегіональні – діючі в межах території економічних районів на території кількох регіонів України;
- міжнародні – діючі на території двох або кількох країн СНД, а також країн далекого зарубіжжя;
- транснаціональні (наднаціональні) – багатофункціональні злочинні співтовариства, що діють в двох або декількох країнах далекого зарубіжжя.

5. За характером забезпечення злочинної діяльності виділяються організовані злочинні угрупування, які озброєні вогнепальною зброєю; мають службу безпеки; глибоко законспіровані; ведуть розвідку і контррозвідку; застосовують аудіо, візуальний контроль та інші технічні засоби захисту і протидії; мають корупційні зв'язки в органах державної влади.

Вказані тенденції розвитку організованої злочинності в Україні обумовлюють особливу небезпечність цього явища, яке нині стало загрозою національній безпеці України, посягає на її територіальну цілісність, державний устрій, основи суспільного ладу у державі, створює небезпеку для життя та добробуту українських громадян.

Висновки. Нинішня ситуація у сфері розвитку організованої злочинності в Україні, нажаль, не дає підстав для оптимізму щодо перспектив боротьби із організованою злочинністю в Україні. У тих умовах, в яких опиналася держава у 2014 році, можна прогнозувати зростання кримінально-терористичних формувань, які ставлять своєю метою вплив на владні структури, представників виконавчої та судової влади, незгвірливих фінансистів, підприємців, потерпілих і свідків.

Передбачається подальша активізація діяльності злочинних формувань, які займаються нелегальним бізнесом. Зокрема, у сфері торгівлі зброєю, наркобізнесу слід очікувати збільшення кількості організованих злочинних формувань з міжрегіональними зв'язками, що створюють глибоко законспіровані злочинні мережі.

При несприятливому розвитку політичної ситуації в країні у найближчі п'ять років слід очікувати нових спроб розділу ринків впливу, а отже, зростання злочинних угрупувань насильницького характеру. У зв'язку з неминучим збільшенням організованих злочинних формувань у злочинні співтовариства великої чисельності може відбутися деяке зменшення кількості виявлених організованих груп. Передбачається збільшення глобальних злочинних формувань у кілька тисяч учасників як завершення моделі організованої злочинності, характерної нині для окремих країн далекого зарубіжжя. При такому розвитку ситуації цілком можливо очікувати появу злочинних співтовариств загальнонаціонального масштабу.

У сфері економіки слід очікувати появу і зростання організованих злочинних формувань, які займаються підробкою цінних паперів, пластикових карт і інших платіжних засобів, шахрайськими операціями з використанням високих технологій, а також у швидкорозстаючих галузях кредитування підприємницької діяльності, житлового іпотечного кредитування і закордонного інвестування.

У зв'язку з неминучим зростанням впливу організованої злочинності на суспільно-політичну та економічну ситуацію в державі у найближчі роки завданнями системи кримінальної юстиції слід вважати нейтралізацію найбільш одіозних представників організованої злочинності, пошук нових шляхів нейтралізації діяльності організованих злочинних угрупувань в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бова А. Соціого-криміногічні дослідження організованої злочинності / А. Бова // Інституційні ознаки організованої злочинності та її соціальна основа. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/>
2. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-криміногічне дослідження): монографія / Бойко А. М. – Л.: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2008. – 380 с.
3. Бусол О. Ю. Детермінація організованої злочинності: криміногічний аспект // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 125-132.
4. Джужа О. М. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: посібник / Джужа О. М., Василевич В. В., Кулакова Н. В. та ін.; За заг. ред. проф. О. М. Джужі. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.
5. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 1 / Отв. ред. Беляев Н.А., Шаргородский М.Д. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – 648 с.
6. Раєцька Л. В. Організована злочинність і наркобізнес // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 24 – С. 69-76.
7. Ремський В. В. Криміногічна характеристика організованої злочинності та деякі питання щодо її запобігання // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 214-221.
8. Стан та структура злочинності в Україні. Міністерство внутрішніх справ України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>

УДК 343.97 : 343.85

Касараба Ю. Я., с.н.с. НДЛ криміногічних досліджень ДНДІ МВС України, к.ю.н., с.н.с.

Визначення оцінки ефективності заходів, спрямованих на протидію організованій злочинності: стан, проблеми

У статті розглянуто проблему ефективності заходів, які здійснюються у сфері боротьби з організованою злочинністю та її складової – корупції в державних органах. Показано динаміку виявленіх організованих груп і злочинних організацій, а також досліджено оцінку ефективності діяльності ОВС у боротьбі з організованою злочинністю. Проаналізовано критерії оцінки антикорупційних заходів та показників злочинності.

Ключові слова: організована злочинність, ефективність заходів, оцінка результатів, антикорупційні заходи.

В статье рассмотрено проблему эффективности мер, которые осуществляются в сфере борьбы с организованной преступностью и ее составляющей – коррупции в государственных органах. Показано динамику выявленных организованных групп и преступных организаций, а также исследовано оценку эффективности деятельности ОВД в борьбе с организованной преступностью. Проанализировано критерии оценки антикоррупционных мер и показателей преступности.

Ключевые слова: организованная преступность, эффективность мер, оценка результатов, антикоррупционные меры.

In the article the problem of effectiveness of measures which perform in the sphere of combating against organized crime and its component – corruption in state bodies has been considered. It is shown the dynamic of detected organized groups and criminal organizations, and also it is examined an assessment of effectiveness